

6 Utviklingen innen jordbruk i samiske bosetningsområder

Svanhild Andersen, Sjøsamisk kompetansesenter. Cand.polit.

Sammendrag:

Kapitlet omhandler utviklingen innen jordbruk i samiske bosetningsområder. Jordbruksstatistikken for disse områdene, basert på virkeområdet for Sametingets tilskuddsmidler til næringsutvikling (STN), viser at antall gårdsbruk ble mer enn halvert i perioden 1995–2013 (en nedgang på 56 prosent). Det har blitt færrest av de minste gårdene, og flere kun av gårder over 200 dekar. I øvrige områder nord for Saltfjellet var nedgangen i antall gårdsbruk noe mindre (–50 prosent).

I tillegg til gjennomsnittstallene for jordbruket i STN-områdene omhandler kapitlet utviklingen i STN-områdene regionvis. En sammenligning av områdene viser til dels store forskjeller. De som avviker mest fra gjennomsnittstallet (–56 prosent), er Øst-Finnmark STN-område med en nedgang på «bare» 35 prosent og Vest-Finnmark STN-område, som hadde den største nedgangen i antall gårdsbruk i perioden 1995–2013, en nedgang på hele 65 prosent.

Kapitlet har også noen betraktninger om videreutvikling av jordbruksstatistikk for STN-områdene, og avslutningsvis nevnes eksempler på lokal/regional innsats for å snu en negativ utvikling: ett prosjekt i indre Finnmark (Ávjovárri-regionen) og ett i Lyngen, samt behov for kunnskap om hvordan ulike rammebetingelser virker inn på utviklingen i de forskjellige kommunene og regionene.

6.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres tall som viser noen utviklingstrekk innen jordbruket i samiske bosetningsområder fra og med 1989 til og med 2013, det vil si en periode på 24 år. Det er basert på Statistisk sentralbyrå (SSB) sin statistikk for områdene som omfattes av Sametingets tilskuddsordning for næringsutvikling, benevnt som «søkerbaserte tilskudd til næringsutvikling» (forkortet STN).¹ Kapitlet er en oppfølging av kapittel 3 i *Samiske tall forteller 2* (2009), et kapittel som hadde både jordbruk, reindrift og fiske som tema, men som omhandlet et kortere tidsrom (1989–2005). Den største endringen innen jordbruket var da reduksjonen i antall gårdsbruk. Man så en utvikling med sterk reduksjon i antall små bruk, og vekst kun i kategorien for de største brukene. Denne utviklingen fulgte samme mønster som i hele landet og i Nord-Norge for øvrig, men endringene var større i STN-området. De samme utviklingstrekkene gjør seg gjeldende også etter 2006, men med regionale forskjeller.

---

¹ Tidligere benevnelse på tilskuddsordningen: Samisk utviklingsfond, forkortet SUF.

Statistikken har tall for STN-områdene og det man benevner som *øvrige områder*, samlet og regionvis. Dermed kan man sammenligne utviklingen mellom STN-områder og øvrige områder nord for Saltfjellet, og også mellom STN-områder i ulike regioner. En slik sammenligning viser til dels store regionale forskjeller.

Kapitlet har to hoveddeler. I den første delen (pkt. 6.4) presenteres og sammenlignes tall for STN-området og øvrige områder nord for Saltfjellet. Deretter presenteres regionvis statistikk (pkt. 6.5). Avslutningsvis foreslås noen nye kategorier i en eventuell videreutvikling av statistikk for jordbruksnæringen i samiske bosetningsområder, og det gis et par eksempler på at jordbruket fortsatt betraktes som en framtidsnæring i disse områdene.

6.2 Tallmaterialet

SSB sin statistikk fra samiske bosetningsområder er som nevnt basert på virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet, forkortet STN.² Området består av et utvalg kommuner og delkommuneområder som etter visse kriterier er definert som samiske bosetningsområder i Norge nord for Saltfjellet. Det er valgt som statistikkgrunnlag fordi det omfatter lokalsamfunn som vurderes som betydningsfulle for å bevare og videreutvikle samisk kultur og næringsliv, samtidig som Sametinget disponerer særskilte virkemidler for dette området. Dessuten har Sametinget selv behov for data som kan belyse så vel dagens tilstand som endringer over tid innenfor virkeområdet for å kunne planlegge bruken og evaluere effekten av disse virkemidlene.

Etter den siste utvidelsen i 2012 besto STN-området av 31 kommuner som er helt eller delvis med i STN-området: 14 i Finnmark, 11 i Troms og 4 i den nordlige delen av Nordland. I tillegg inngår den samiske befolkningen på Senja og i resten av Lenvik kommune, den samiske befolkningen i sørsameområdet og bygda Sarnes i Nordkapp i det geografiske virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling. Disse områdene er imidlertid ikke med i statistikkgrunnet.

SSB opplyser at en del tall i samisk statistikk er for små til å publiseres på kommunenivå. Som et alternativt publiseringsnivå mellom kommune- og fylkesnivå er det derfor konstruert en regionalisert inndeling av STN-områder og *øvrige områder* pr. fylke. Inndelingen framgår av oversikten under. Kommuner som bare delvis inngår i STN-området, er merket med STN i oversiktene over STN-områder, og med * i oversiktene over *øvrige områder*.

Områder

Øst-Finnmark:

STN: Lebesby STN, Gamvik, Nesseby, Sør-Varanger STN

Øvrige områder: Vardø, Vadsø, Lebesby*, Berlevåg, Båtsfjord, Sør-Varanger*

---

² Orienteringen om STN-området er basert på SSBs rapport Samisk statistikk 2014 (Slaastad 2014) og informasjon fra SSBs nettsider. I kapitlet brukes tallmateriale fra tabeller lastet ned seinest 15. juli 2016. På grunn av oppdateringer hos SSB har det skjedd endringer i noen tabeller etter nevnte dato. Endringene er innarbeidet i kapitlet. En stor takk til Berit Bjørlo ved Seksjon for primærnæringsstatistikk hos SSB, som har gjort en omfattende innsats med å oppdatere og rette opp tall i flere runder.

Indre Finnmark:

Kautokeino, Porsanger, Karasjok, Tana. Kommunene definert som indre Finnmark er i sin helhet med i STN-området.

Vest-Finnmark:

STN: Alta STN, Loppa, Kvalsund, Måsøy STN, Nordkapp STN, Hammerfest STN

Øvrige områder: Hammerfest*, Alta*, Hasvik, Måsøy*, Nordkapp*

Nord-Troms:

STN: Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Kvænangen, Skjervøy, Nordreisa og Karlsøy, det vil si samtlige kommuner i Nord-Troms.

Sør-Midt-Troms:

STN: Tromsø STN, Skånland, Gratangen, Lavangen, Balsfjord, Sørreisa STN, Salangen

Øvrige områder: Harstad, Tromsø*, Kvæfjord, Bjarkøy, Ibestad, Bardu, Målselv, Sørreisa*, Dyrøy, Tranøy, Torsken, Berg, Lenvik.

Nordre Nordland: STN: Narvik STN, Hamarøy STN, Tysfjord, Evenes STN

Øvrige områder: Bodø, Narvik*, Meløy, Gildeskål, Beiarn, Saltdal, Fauske, Sørfold, Steigen, Hamarøy*, Lødingen, Tjeldsund, Evenes*, Ballangen, Røst, Værøy, Flakstad, Vestvågøy, Vågan, Hadsel, Bø, Øksnes, Sortland, Andøy, Moskenes

I tillegg til antall gårdsbruk i ulike størrelseskategorier (målt i dekar) viser statistikken utviklingen for antall husdyr og gjennomsnittlig buskapsstørrelse, jordbruksareal i drift og hva jorda brukes til, antall gårdbrukere (hovedbrukere), kjønnsfordeling og gjennomsnittsalder blant hovedbrukerne samt antall årsverk. Kategoriene har imidlertid tall for ulike tidsperioder, så man kan ikke inkludere samtlige kategorier i beskrivelse og sammenligning av utviklingen for et utvalgt tidsrom. Nedenfor gis en oversikt over tidsrom og tema.

Tall for ulike tidsperioder

1989–2013: Hele STN: Antall gårdsbruk (jordbruksbedrifter³) i ulike størrelseskategorier, gjennomsnittlig bruksstørrelse, jordbruksareal i drift (dekar) og hva jorda brukes til, antall husdyr, gjennomsnittlig buskapsstørrelse, antall gårdsbruk etter type husdyr, antall hovedbrukere og kjønnsfordeling samt gjennomsnittsalder. Tabellene med tall for 1989–2013 er inndelt i to perioder på tolv år, 1989–2001 og 2001–2013, for å belyse om utviklingen har gått i samme retning i begge periodene.

1995–2013: Antall gårdsbruk, etter størrelsen på jordbruksareal i drift og etter regional inndeling Norge nord for Saltfjellet, og også STN og øvrige områder i alt.

1999 –2013: Arbeidsinnsats og personer med arbeidsinnsats i jord- og hagebruk (antall timer og personer). Dette er imidlertid usikre tall, ifølge opplysning fra SSB.

2006–2013: Antall husdyr, STN-områder og øvrige områder nord for Saltfjellet i alt og regionvis.

---

³ SSB bruker begrepet jordbruksbedrift i betydningen «Verksemd med jordbruksdrift, medrekna hagebruk og husdyrhald» (SSB, temaside jordbruk). I dette kapitlet brukes begrepet *gårdsbruk*, et vanlig begrep i næringen og blant folk flest.

2013: Jordbruksareal i drift og hva jorda brukes til, etter regional inndeling av Norge nord for Saltfjellet, og også STN og øvrige områder i alt. Siden denne kategorien kun har tall for 2013 og dermed ikke viser utvikling over tid, er disse tallene utelatt.

6.3 STN-områdene samlet

6.3.1 Antall gårdsbruk og gjennomsnittlig bruksstørrelse

Tabell 6.1 viser antall jordbruksbedrifter i STN-områder totalt i 1989, 2001 og 2013. Den viser også prosentvise endringer over til sammen 24 år, og hvordan disse endringene fordeler seg over to tolvårsperioder. For sammenligning er det også tatt med tilsvarende tall for Nord-Norge og landet som helhet.

Tabell 6.1. Antall gårdsbruk, STN-områder, Nord-Norge og Norge, 1982–2013

Antall gårdsbruk	1989	2001	2013	Endring i % 1989–2001	Endring i % 2001–2013	Endring i % 1989–2013
i STN-områder totalt	2420	1413	770	-41,6	-45,5	-68,2
0–49 dekar	1145	228	57	-80,1	-75,0	-95,0
50–99 dekar	583	319	94	-45,3	-70,5	-83,9
100–199 dekar	494	451	205	-8,7	-54,5	-58,5
200 dekar og mer	198	415	414	109,6	-0,2	109,1
i Nord-Norge totalt	9653	5953	3688	-38,3	-38,0	-61,7
i Norge totalt	99382	65607	43726	-34,0	-33,4	-56

Kilde: SSB Samisk statistikk tabell 07647 og jordbruksstatistikk tabell 03313

Antall gårdsbruk i STN-områdene samlet ble redusert fra 2420 i 1989 til 770 i 2013, noe som utgjør en nedgang på 68 prosent. Dette var en større nedgang enn i Nord-Norge (-62 prosent) og hele landet sett under ett (-56 prosent).

I den første tolvårsperioden (1989–2001) var det en nedgang på 42 prosent i STN-områdene, noe som utgjør en nedgang på 3,5 prosent i gjennomsnitt pr. år. I den neste tolvårsperioden (2001–2013) var nedgangen på 46 prosent, det vil si 3,8 prosent pr. år. Man ser altså en omtrent like stor nedgang i antall gårdsbruk i begge tidsrommene.

Videre viser tabell 6.1 at det ble færre mindre og flere store gårdsbruk i STN-områdene i perioden 1989–2013. Samtlige størrelseskategorier under 200 dekar har hatt nedgang. Det har blitt færrest av de minste gårdene, med en nedgang på hele 95 prosent for kategorien 0–49 dekar

og 84 prosent for kategorien 50–99 dekar. I kategorien for de største gårdsbrukene (over 200 dekar) var det derimot en økning på 109 prosent.

Tabell 6.1 viser altså at det var større nedgang i antall gårdsbruk i STN-områdene totalt enn i Nord-Norge og Norge i tidsrommet 1989–2013 (24 år). En sammenligning av STN-områder og øvrige områder nord for Saltfjellet kan gjøres for et kortere tidsrom: 1995–2013 (18 år), som tabell 6.2 viser.

Tabell 6.2 Antall gårdsbruk, STN-områder og øvrige områder nord for Saltfjellet, 1995 –2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i %
			1995–2013
i STN-områder			
totalt	1730	770	–55,5
0–49 dekar	425	57	–86,6
50–99 dekar	486	94	–80,7
100–199 dekar	509	205	–59,7
200 dekar og mer	310	414	33,5
i øvrige områder nord for Saltfjellet			
totalt	3387	1685	–50,3
0–49 dekar	895	197	–78,0
50–99 dekar	868	238	–72,6
100–199 dekar	931	421	–54,8
200 dekar og mer	693	829	19,6

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 0764

Som tabell 6.2 viser, var det en nedgang på 56 prosent i STN-områder totalt i tidsrommet 1995–2013, og en nedgang på 50 prosent i øvrige områder nord for Saltfjellet. Det var med andre ord 6 prosent større nedgang i STN-områdene. Videre ser man at det ble færre gårdsbruk i alle størrelseskategorier under 200 dekar (nedgang på mellom 60 og 87 prosent) i STN-områdene, og en økning kun for gårder over 200 dekar (34 prosent). I øvrige områder nord for Saltfjellet var det også en nedgang både i antall gårder totalt og i samtlige størrelseskategorier under 200 dekar, og en økning kun i antall gårder over 200 dekar (20) prosent; det vil si en mindre økning i antall store gårder enn i STN-områdene samlet).

Tabell 6.3 viser gjennomsnittlig størrelse på gårdsbruk i STN-områdene i 1989, 2001 og 2013, samt prosentvise endringer fra 1989 til 2013.

Tabell 6.3 Gjennomsnittlig bruksstørrelse, STN-områder, 1989–2013

Gjennomsnittlig størrelse på gårdsbruk	1989	2001	2013	Endring i %	Endring i %	Endring i %
				1989–2001	2001–2013	1989–2013
i STN-områder totalt, dekar	79	152,1	248,4	92,5	63,3	214,4
0–49 dekar	26	30,5	26	17,3	–14,8	0,0
50–99 dekar	70,1	74,1	75	5,7	1,2	7,0
100–199 dekar	140,4	145,7	149,9	3,8	2,9	6,8
200 dekar og mer	258,5	285,8	367,1	10,6	28,4	42,0

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07647

Gjennomsnittsstørrelse for gårder i STN-områdene økte fra 79 dekar i 1989 til 248 dekar i 2013, noe som utgjør en økning på 214 prosent. Størrelseskategoriene under 200 dekar økte med inntil 7 prosent, mens de største gårdene (over 200 dekar) i gjennomsnitt ble 42 prosent større fra 1989 til 2013.

6.3.2 Jordbruksareal i drift

Tabell 6.4 viser hvor mye areal som ble brukt til jordbruk i årene 1989, 2001 og 2013 i STN-områdene totalt, Nord-Norge og Norge, til hvilke formål og hvordan fordelingen mellom ulike formål endret seg i løpet av 24 år (1989–2103).

Tabell 6.4 Jordbruksareal i drift (dekar), STN-områder, Nord-Norge og Norge, 1989–2013

Jordbruksareal i drift (dekar)	1989	2001	2013	Endring i %	Endring i %	Endring i %
				1989–2001	2001–2013	1989–2013
STN-områder totalt						
Jordbruksareal i drift i alt	191190	214893	191256	12,4	-11,0	0,0
Rotvekster til fôr, grønnfôr og silovekster	11928	10063	3633	-15,6	-63,9	-69,5
Poteter	1625	998	253	-38,6	-74,6	-84,4
Andre vekster på åker og i hage inkl. brakk	2155	1219	363	-43,4	-70,2	-83,2
Eng til slått og beite	175482	202613	187007	15,5	-7,7	6,6
Fulldyrka eng	161947	178843	159576	10,4	-10,8	-1,5
Nord-Norge	859909	971256	892083	12,9	-8,2	3,7
Finnmark	95411	104911	93521	10	-10,9	-2,0
Troms	242389	272176	241069	12,3	-11,4	-0,5
Nordland	522109	594169	557493	13,8	-6,2	6,8
Norge	9910773	10467172	9871428	5,6	-5,7	-0,4

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07646 og jordbruksstatistikk (Strukturen i jordbruket) tabell 04496

Som tabell 6.4 viser, var samlet jordbruksareal i drift i STN-områdene stabilt i tidsrommet 1989–2013. Fordelt på to tolvårsperioder ser man imidlertid endringer, først en økning på 12 prosent, og deretter en nedgang på 11 prosent. Dette er omtrent samme utviklingstendens som i Norge totalt, mens Nord-Norge hadde en liten økning (4 prosent) i samlet størrelse på jordbruksareal i nevnte tidsrom (1989–2013).

Tabell 6.4 viser videre at bruken av jordbruksarealet i STN-områdene har blitt mer ensartet i løpet av de 24 årene fra 1989 til 2013, i og med at andel samlet areal til eng har økt ytterligere. Kategorien «eng til slått og beite» har økt med 7 prosent), og det var kun en liten nedgang i kategorien «fulldyrka eng» (-2 prosent). Areal til de andre kategoriene – «rotvekster til fôr, grønnfôr og silovekster», «poteter» og «andre vekster på åker og i hage inkl. brakk» hadde derimot en nedgang på mellom 70 og 84 prosent i samme periode.

6.3.3 Antall husdyr, gårder med forskjellige typer husdyr og antall husdyr pr. gård

Det har blitt færre av de fleste kategorier husdyr i STN-området i tidsrommet 1989–2013, både av kyr og andre storfe, sauer, geiter og høner. Unntaket er hester og svin, som tabell 6.5 viser.

Tabell 6.5 Antall husdyr, STN-områder, 1989–2013

	1989	2001	2013	Endring i %	Endring i %	Endring i %
				1989–2001	2001–2013	1989–2013
Storfe i alt	15250	14756	11654	-3,2	-21,0	-23,6
Kyr	6406	5712	4452	-10,8	-22,1	-30,5
Svin	1275	3487	2194	173,5	-37,1	72,1
Hester	272	470	773	72,8	64,5	184,2
Sau over ett år	41726	41968	31234	0,6	-25,6	-25,1
Mjølkegeiter	15605	10843	7089	-30,5	-34,6	-54,6
Høner	35873	28523	19588	-20,5	-31,3	-45,4

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07641

Antall storfe i alt ble redusert med 24 prosent, kyr med 31 prosent, sauer med 25 prosent, geiter med 55 prosent og høner 45 prosent i STN-områdene samlet i tidsrommet 1989–2013. Videre viser tabell 6.5 at antallet hester økte med hele 184 prosent, og svin med 72 prosent. Det var altså relativt store endringer i dyreholdet i STN-områdene sett under ett.

Tabell 6.6 viser antall gårder med forskjellige typer husdyr.

Tabell 6.6 Antall gårdsbruk med ulike kategorier husdyr, STN-områder, 1989–2013

	1989	2001	2013	Endring i %	Endring i %	Endring i %
				1989–2001	2001–2013	1989–2013
Storfe i alt	636	486	256	-23,6	-47,3	-59,7
Kyr	530	408	233	-23,0	-42,9	-56,0
Sau over ett år	1519	794	369	-47,7	-53,5	-75,7
Mjølkegeiter	255	147	63	-42,4	-57,1	-75,3
Svin	38	30	8	-21,1	-73,3	-78,9
Høner	..	..	..			

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07642

I STN-områder samlet var det flest gårdsbruk med sau over ett år (eventuelt i tillegg til andre dyr) både i 1989, 2001 og 2013. Men som tabell 6.6 også viser, var det stor nedgang i antall gårdsbruk med sauer i perioden 1989–2013 (-76 prosent). Det var omtrent samme nedgang i antall gårdsbruk med geiter. Nedgangen i antall gårdsbruk med storfe var noe mindre (-60 prosent, hvorav 56 prosent færre gårdsbruk med kyr). Antall gårdsbruk med svin hadde den største nedgangen, med en reduksjon på 79 prosent fra 1989 til 2013. Det dreier seg imidlertid om små tall: 34 gårdsbruk med svin i 1989 og kun 6 i 2013.

Samtidig som det har blitt langt færre husdyr i STN-området, har størrelsen på buskapen pr. gård økt.⁴ Den største endringen fant sted innen sauehold: Fra 1989 til 2013 økte

⁴ Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07642

⁵ Utregningen er basert på SSB jordbruksstatistikk tabell 05976.

gjennomsnittstørrelsen på saueflokken med 208 prosent. Gårder med sauehold hadde i gjennomsnitt 85 sau over ett år i 2013. Tilsvarende tall for storfe i alt var 46, kyr 19 og geiter 113.

6.3.4 Gårdbrukeres kjønn og alder

Det ble færre av både mannlige og kvinnelige gårdsbrukere (hovedbrukere) i STN-områdene totalt i perioden 1989–2013, viser tabell 6.7. Den viser også at gjennomsnittsalderen økte for gårdbrukere av begge kjønn.

Tabell 6.7 Antall hovedbrukere 1989–2013, samt gjennomsnittsalder (i parentes), 1989–2013

Antall gårdsbrukere fordelt på kjønn, samt gj.snittsalder	1989	2001	2013	Endring i % 1989–2001	Endring i % 2001–2013	Endring i % 1989–2013
Hovedbrukere i STN-områdene						
Menn	2004(51)	1130(49)	574(52)	–43,6	–49,2	–71,4
Kvinner	389(53)	271(49)	164(49)	–30,3	–39,5	–57,8
Upersonlig bruker	27	12	32	–55,6	166,7	18,5

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07635

Størst prosentvis nedgang var det i antall mannlige hovedbrukere (–72 prosent). Dermed økte kvinneandelen i perioden 1989–2013 i STN-områdene, og var 22 prosent i 2013. Da hadde den økt med 6 prosent, ifølge tallgrunnlaget i tabell 6.8. På landsbasis var kvinneandelen 15 prosent i 2013, det vil si lavere enn i STN-området.⁵

Kategorien «upersonlig bruker» (for eksempel kommune, fylkeskommune eller institusjon) var kun 1 prosent i 1989 (av totalt antall brukere) og 4 prosent i 2013 i STN-områdene samlet. I tidsrommet 1989–2013 ble den mannlige hovedbrukeren i STN-områdene i gjennomsnitt ett år eldre (fra 51 til 52 år), mens den kvinnelige hovedbrukeren ble fire år yngre (fra 53 til 49 år).

I en kortere periode, fra 2001 til 2013, sank gjennomsnittsalderen for gårdbrukere på landsbasis med ett år for menn (fra 49 til 48 år) og tre år for kvinner (fra 51 til 48 år)⁶, mens den i STN-områdene samlet økte med tre år for menn (fra 49 til 52 år) og var uendret for kvinner (49 år).

Den totale sysselsettingen innen jordbruket i STN-områdene har gått ned med rundt 30 prosent i STN-områdene i perioden 1999–2013, det vil si i løpet av kun 14 år (SSB, samisk statistikk tabell 07615⁷). Tallene er imidlertid for usikre til at man kan gå i detalj eller gjøre sammenlikninger med andre områder.

⁶ Ifølge SSB jordbruksstatistikk tabell 05976.

⁷ Tabell 07615: Samisk statistikk. Arbeidsinnsats i jord- og hagebruk og personer med arbeidsinnsats i jord- og hagebruk, Norge nord for Saltfjellet

6.4 Utviklingen innen hver region

En sammenligning av regioner for tidsrommet 1995–2013 viser som tidligere nevnt en nedgang i antall gårdsbruk på henholdsvis 56 prosent i STN-områdene og 51 prosent i øvrige områder nord for Saltfjellet. Det var imidlertid til dels store regionale forskjeller, noe jeg kommer tilbake til under pkt. 6.4.7. Nedenfor presenteres tall for STN-områdene og øvrige områder nord for Saltfjellet.

6.4.1 Øst-Finnmark

STN: Lebesby STN, Gamvik, Nesseby, Sør-Varanger STN

Øvrige områder: Vardø, Vadsø, Lebesby*, Berlevåg, Båtsfjord, Sør-Varanger*

Tabell 6.8 viser antall gårdsbruk i Øst-Finnmark. STN-områdene i Øst-Finnmark hadde den laveste nedgangen i antall gårdsbruk av alle STN-regioner eller -områder.

Tabell 6.8 Antall gårdsbruk, Øst-Finnmark, 1995–2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i %
			1995–2013
i STN-områdene i Øst-Finnmark			
totalt	85	55	–35,3
0–49 dekar	27	9	–66,7
50–99 dekar	11	5	–54,5
100–199 dekar	19	9	–52,6
200 dekar og mer	28	32	14,3
i øvrige områder i Øst-Finnmark			
totalt	44	26	–40,9
0–49 dekar	4	:	:
50–99 dekar	7	:	:
100–199 dekar	14	9	–35,7
200 dekar og mer	19	15	–21,1

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

Tabell 6.8 viser at antall gårdsbruk i STN-områdene i Øst-Finnmark ble redusert med 35 prosent i perioden 1995–2013, noe som var atskillig lavere enn gjennomsnittstallet for hele STN-området (–56 prosent), og den laveste nedgangen av samtlige av disse områdene. Videre viser tabellen at det ble færrest av de minste gårdene, og vekst kun i antall gårder over 200 dekar (14,3 prosent). I øvrige områder i Øst-Finnmark var det en nedgang i antall gårdsbruk på 41 prosent i perioden 1995–2013, det vil si en større nedgang enn i STN-områdene i østfylket.

Som tabell 6.9 viser, var det en forskjellig utvikling i STN-områdene og øvrige områder når det gjelder antall dyr av ulike kategorier.

Tabell 6.9 Antall husdyr, Øst-Finnmark, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring i % 2006–2013
i STN-områdene i Øst-Finnmark			
Storfe i alt	1130	1021	-9,6
Kyr	436	413	-5,3
Sau over ett år	1704	2244	31,7
Mjølkegeiter	0	0	0
Svin	:	0	:
Høner	11514	11507	-0,1
i øvrige områder i Øst-Finnmark			
Storfe i alt	407	454	11,5
Kyr	139	183	31,7
Sau over ett år	2227	2214	0,6
Mjølkegeiter	0	0	
Svin	54	:	:
Høner	:	:	:

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Antall sauer (over ett år) økte med 32 prosent i Øst-Finnmark STN-områder i tidsrommet 2006–2013, mens det var så å si uendret i østfylkets øvrige områder. Antall storfe i alt og kyr ble derimot redusert i STN-områdene og økte i de øvrige områdene. Det var med andre ord en nokså varierende utvikling i Øst-Finnmark med hensyn til dyrehold.

6.4.2 Indre Finnmark

Kommunene definert som indre Finnmark (Tana, Karasjok, Kautokeino og Porsanger) er i sin helhet med i STN-området. Tabell 6.10 og 6.11 viser utviklingen i antall gårdsbruk og antall husdyr i indre Finnmark.

Tabell 6.10 Antall gårdsbruk, indre Finnmark, 1995–2013

Antall gårdsbruk i indre Finnmark	1995	2013	Endring i % 1995–2013
totalt	315	143	-54,6
0–49 dekar	57	12	-78,9
50–99 dekar	72	16	-77,8
100–199 dekar	91	35	-61,5
200 dekar og mer	95	80	-15,8

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

Antall gårdsbruk i indre Finnmark ble redusert fra 315 i 1995 til 143 i 2013. Dette utgjør en nedgang på 55 prosent, noe som er mindre enn gjennomsnittet for hele STN-området (-61 prosent). Nedgangen for kategorier under 200 dekar var mellom 62 og 79 prosent, og for

kategorier over 200 dekar på 16 prosent. Av de 143 gjenværende gårdene i indre Finnmark var de fleste over 200 dekar (80 gårder).

Det var nedgang i antall husdyr også i indre Finnmark, viser tabell 6.11.

Tabell 6.11 Antall husdyr, indre Finnmark, 2006 –2013

Antall husdyr i indre Finnmark	2006	2013	Endring i % 1995–2013
Storfe i alt	3551	3054	-14,0
Kyr	1386	1164	-16,0
Sau over ett år	3845	2856	-25,7
Mjølkegeiter		0	
Svin	85	81	-4,7
Høner	:	:	:

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Antall storfe ble redusert med 14 prosent i indre Finnmark i perioden 2006–2013 (kyr minus 16 prosent), antall sauer med 26 prosent og svin med 5 prosent. Dette var lavere nedgang enn gjennomsnittstallene for STN-områdene (tabell 6.5).

6.4.3 Vest-Finnmark

STN: Alta STN, Loppa, Kvalsund, Måsøy STN, Nordkapp STN, Hammerfest STN

Øvrige områder: Hammerfest*, Alta*, Hasvik, Måsøy*, Nordkapp*

Tabell 6.12 viser utviklingen for antall gårdsbruk i Vest-Finnmark.

Tabell 6.12 Antall gårdsbruk, Vest-Finnmark, 1995–2013

	1995	2013	Endring i % 1995–2013
i STN-områder i Vest-Finnmark			
totalt	88	31	-64,8
0–49 dekar	29	4	-86,2
50–99 dekar	23	5	-78,3
100–199 dekar	24	6	-75,0
200 dekar og mer	12	16	33,3
i øvrige områder i Vest-Finnmark			
totalt	148	73	-50,7
0–49 dekar	36	12	-66,7
50–99 dekar	31	5	-83,9
100–199 dekar	43	15	-65,1
200 dekar og mer	38	41	7,9

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

Nedgangen i antall gårdsbruk i Vest-Finnmark STN var på hele 65 prosent i perioden 1995–2013, fra 88 til 31 gårdsbruk. Dette er høyere enn gjennomsnittstallet for STN-områdene samlet (-56 prosent). I størrelseskategoriene under 200 dekar var det en nedgang på mellom 75 og 86

prosent, mens antall gårder over 200 dekar økte med 33 prosent. I øvrige områder i Vest-Finnmark var det en noe mindre nedgang i antall gårdsbruk: minus 51 prosent.

Tabell 6.13 viser utviklingen i antall husdyr i Vest-Finnmark.

Tabell 6.13 Antall husdyr, Vest-Finnmark, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring % 1995–2013
i STN-områder i Vest-Finnmark			
Storfe i alt	843	573	–32,0
Kyr	278	217	–21,9
Sau over ett år	1098	673	–38,7
Mjølkegeiter	0	0	0
Svin	32	0	–100,00
Høner	0	:	:
i øvrige områder i Vest-Finnmark			
Storfe i alt	2674	2386	–10,8
Kyr	920	963	4,7
Sau over ett år	1496	1455	–2,7
Mjølkegeiter	0	0	0
Svin	91	0	–100,0
Høner	:	:	:

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Husdyrholdet ble redusert også i Vest-Finnmark i perioden 2006–2013. Tabell 6.13 viser en forskjellig utvikling i STN-områdene og øvrige områder i vestfylket, med størst nedgang i antall dyr i STN-områdene. Det er særlig utviklingen i antall sauer (–39 prosent) som skiller seg fra utviklingen i øvrige områder i Vest-Finnmark (–2,7 prosent), gjennomsnittstallet for STN-områdene samlet (–19 prosent) og ikke minst fra STN-områdene i Øst-Finnmark, der det som tidligere nevnt ble 32 prosent flere sauer i perioden 2006–2013.

I øvrige områder i vestfylket var reduksjonen i antall storfe og sauer langt mindre enn i STN-områdene, som tabell 6.13 viser, og der var det til og med en liten økning i antall kyr. Svinehold ble ifølge statistikken avviklet både i STN-områdene og øvrige områder i Vest-Finnmark.

6.4.4 Nord-Troms

STN: Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Kvæningen, Skjervøy, Nordreisa, Karlsøy, det vil si hele Nord-Troms.

Tabell 6.14 viser utviklingen i antall gårdsbruk i Nord-Troms.

Tabell 6.14 Antall gårdsbruk, Nord-Troms, 1995–2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i %
			1995–2013
i STN-områder i Nord-Troms			
totalt	580	233	–59,8
0–49 dekar	177	16	–91,0
50–99 dekar	194	35	–82,0
100–199 dekar	152	54	–64,5
200 dekar og mer	57	128	124,6

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

I Nord-Troms ble antall gårdsbruk redusert fra 580 gårdsbruk i 1995 til 233 i 2013, en nedgang på 60 prosent, det vil si høyere enn gjennomsnittet for hele STN-området (–56 prosent). Kategoriene under 200 dekar ble redusert mellom 65 og 91 prosent, mens det ble 125 prosent flere gårdsbruk over 200 dekar. I 2013 var det 128 gårder i denne kategorien i Nord-Troms, og kun 16 av de minste gårdene målt etter areal i drift (0–49 dekar).

Tabell 6.15 viser utviklingen av antall husdyr i Nord-Troms.

Tabell 6.15 Antall husdyr, Nord-Troms, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring i %
			1995–2013
i Nord-Troms			
Storfe i alt	3141	2672	–14,9
Kyr	1173	1000	–14,7
Sau over ett år	13743	12005	–12,6
Mjølkegeiter	5069	4544	–10,4
Svin	2511	915	–63,6
Høner	310	287	–7,4

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Antall husdyr i Nord-Troms ble innen de fleste kategorier redusert med mellom 10 og 15 prosent i perioden 2006–2013. Unntaket var svinehold, der nedgangen var på 64 prosent. Antall høner ble redusert med 7 prosent.

6.4.5 Sør-/Midt-Troms

STN: Tromsø, STN, Skånland, Gratangen, Lavangen, Sørreisa, STN, Salangen

Øvrige områder: Harstad, Tromsø*, Kvæfjord, Bjarkøy, Ibestad, Bardu, Målselv, Sørreisa*, Dyrøy, Tranøy, Torsken, Berg, Lenvik, Balsfjord

Tabell 6.16 viser utviklingen i antall gårdsbruk i Sør-/Midt-Troms.

Tabell 6.16 Antall gårdsbruk, Sør-/Midt-Troms, 1995–2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i %
			1995–2013
i STN-områdene i Sør-/Midt-Troms			
totalt	621	284	–54,3
0–49 dekar	114	10	–91,2
50–99 dekar	178	30	–83,1
100–199 dekar	214	96	–55,1
200 dekar og mer	115	148	28,7
i øvrige områder i Sør-/Midt-Troms			
totalt	1060	506	–52,3
0–49 dekar	282	56	–80,1
50–99 dekar	277	80	–71,1
100–199 dekar	302	140	–53,6
200 dekar og mer	199	230	15,6

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

I STN-området i Sør-/Midt-Troms ble det 54 prosent færre gårdsbruk i perioden 1995–2013, fra 621 gårdsbruk i 1995 til 284 i 2013. Det vil si omtrent som gjennomsnittstallet for hele STN-området (–56 prosent), og noe høyere enn i øvrige områder i Sør-/Midt-Troms (–52 prosent). Det ble færre gårder under 200 dekar (en nedgang på mellom 55 og 91 prosent), mens det ble 29 prosent flere gårder over 200 dekar.

Tabell 6.17 viser utviklingen i antall husdyr i Sør-/Midt-Troms.

Tabell 6.17 Antall husdyr, Sør-/Midt-Troms, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring i %
			1995–2013
i STN-områdene i Sør-/Midt-Troms			
Storfe i alt	5439	4104	–24,5
Kyr	2079	1572	–24,4
Sau over ett år	14112	11997	–15,0
Mjølkegeiter	3758	2545	–32,3
Svin	1367	799	–41,6
Høner	1542	7691	398,8
i øvrige områder i Sør-/Midt-Troms			
Storfe i alt	9107	8368	–8,1
Kyr	3243	3038	–6,3
Sau over ett år	24412	21554	–11,7
Mjølkegeiter	2069	1480	–28,5
Svin	3242	3413	5,3
Høner	20109	31623	57,3

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Også i Sør-/Midt-Troms STN-områder ble antallet husdyr redusert i perioden 2006–2013. Antall sauer var mest stabilt, med en nedgang på 15 prosent. Det var økning kun i antall høner, med hele 399 prosent.

I øvrige områder i Sør-/Midt-Troms var det mindre nedgang i antall storfe, sau og geit. Tall for svinehold var relativt stabilt, og antall høner økte med 57 prosent; det vil si en langt mindre økning enn i STN-områdene i Sør-/Midt-Troms.

6.4.6 Nordre Nordland

STN: Narvik STN, Hamarøy STN, Tysfjord, Evenes STN

Øvrige områder: Bodø, Narvik*, Meløy, Gildeskål, Beiarn, Saltdal, Fauske, Sørfold, Steigen, Hamarøy*, Lødingen, Tjeldsund, Evenes*, Ballangen, Røst, Værøy, Flakstad, Vestvågøy, Vågan, Hadsel, Bø, Øksnes, Sortland, Andøy, Moskenes

Tabell 6.18 viser utviklingen i antall gårdsbruk i nordre Nordland.

Tabell 6.18 Antall gårdsbruk, nordre Nordland, 1995–2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i % 1995–2013
i STN-områder i nordre Nordland			
totalt	41	24	-41,5
0–49 dekar	21	6	-71,4
50–99 dekar	8	3	-62,5
100–199 dekar	9	5	-44,4
200 dekar og mer	3	10	233,3
i øvrige områder i nordre Nordland			
totalt	2135	1080	-49,4
0–49 dekar	573	128	-77,7
50–99 dekar	553	152	-72,5
100–199 dekar	572	257	-55,1
200 dekar og mer	437	543	24,3

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

I nordre Nordland STN var nedgangen i antall gårdsbruk på 42 prosent i perioden 1995–2013 (fra 41 til 24 bruk), det vil si en mindre nedgang enn gjennomsnittet for hele STN-området (-56 prosent). Når det gjelder gårdenes størrelse, ser man samme mønster som i jordbruket for øvrig: Det blir færre små og flere store gårder. Antall gårdsbruk under 200 dekar ble redusert med mellom 44 og 71 prosent, mens antall gårder over 200 dekar økte med hele 233 prosent (fra 3 til 10, altså små tall).

I øvrige områder var det en nedgang på 49 prosent gårdsbruk i perioden 1995–2013, det vil si en noe større nedgang enn i STN-områdene i nordre Nordland. Den største forskjellen gjelder antall gårdsbruk over 200 dekar som økte med «bare» 24 prosent, mens STN-områdene i nordre Nordland som nevnt hadde en økning på 233 prosent.

Tabell 6.19 viser utviklingen i antall husdyr i nordre Nordland.

Tabell 6.19 Antall husdyr, nordre Nordland, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring i % 1995–2013
i STN-områder i nordre Nordland			
Storfe i alt	74	86	16,2
Kyr	1721	1459	-15,2
Sau over ett år	0	0	
Mjølkegeiter	0	0	
Svin	2520	0	-100,0
Høner			
i øvrige områder i nordre Nordland			
Storfe i alt	25820	23527	-8,9
Kyr	8666	8016	-6,5
Sau over ett år	45062	42717	-5,2
Mjølkegeiter	3603	3324	-7,7
Svin	11613	10962	-5,6
Høner	44846	40946	-8,7

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Antall storfe i alt i STN-området Nordland økte med 8 prosent i perioden 2006–2013, og antall kyr med 16 prosent. Det ble 15 prosent færre sauer i samme tidsrom, og de 2520 hønene i 2006 var borte i 2013. I øvrige områder i nordre Nordland var det relativt små endringer i alle kategorier husdyr (reduksjon på under 10 prosent).

6.4.7 En sammenligning av STN-regioner

En sammenligning av STN-områder regionvis synliggjør til dels store forskjeller, som tabell 6.20 viser.

Tabell 6.20 Antall gårdsbruk, STN-områder regionvis, 1995–2013

Antall gårdsbruk i STN-områder	1995	2013	Endring i % 1995–2013
STN-områder i alt	1730	770	–55,5
Øvrige områder i alt	3387	1685	–50,3
STN-områder regionvis:			
Øst-Finnmark	85	55	–35,3
Indre Finnmark	315	143	–54,6
Vest-Finnmark	88	31	–64,8
Nord-Troms	580	233	–59,8
Sør-/Midt-Troms	621	284	–54,3
Nordre Nordland	41	24	–41,5
Øvrige områder regionvis:			
Øst-Finnmark	44	26	–40,9
Vest-Finnmark	148	73	–50,7
Sør-/Midt-Troms	1060	506	–52,3
Nordre Nordland	2135	1080	–49,4

Regionene som avviker mest fra gjennomsnittstallet for utviklingen i antall gårdsbruk i STN-områder samlet (–56 prosent) i perioden 1995–2013, er Øst-Finnmark STN-område med en nedgang på «bare» 35 prosent, Nordre Nordland STN-område der nedgangen i antall gårdsbruk var på 42 prosent, og Vest-Finnmark STN-område med en nedgang på hele 65 prosent. Slike regionale forskjeller indikerer at jordbruksmiljøer kan stå overfor ulike utfordringer, og at det er behov for kunnskap om jordbruket også på regionnivå, i tillegg til kunnskap om generelle utviklingstrender i STN-områdene.

6.5 Oppsummering

Jordbruksstatistikken for samiske bosetningsområder, basert på virkeområdet for Sametingets tilskuddsmidler til næringsutvikling (STN), viser en nedgang i antall gårdsbruk på 68 prosent i perioden 1989–2013. Dette var en større nedgang enn i Nord-Norge totalt (–62 prosent) og hele landet totalt (–56 prosent). Tall for et kortere tidsrom, perioden 1995–2013, viser at nedgangen i STN-områdene samlet var noe større enn i øvrige områder nord for Saltfjellet (hhv. –56 og –50 prosent). Videre viser statistikken at det har blitt færrest av de minste gårdene, og flere kun av gårder over 200 dekar. Gjennomsnittsstørrelsen på gårder har økt både i dekar og antall husdyr, men samlet sett har det blitt færre husdyr i STN-områdene. Størrelsen på jordbruksarealet i drift i disse områdene var uendret, om man ser tidsrommet 1989–2013 under ett.

Gjennomsnittsalderen for mannlige gårdbrukere (hovedbrukere) økte med tre år fra 2001 til 2013 (fra 49 til 52 år), mens den var uendret for kvinnelige gårdbrukere (49 år). Over en lengre periode, fra 1989 til 2013, økte kvinneandelen av hovedbrukere med 6 prosent.

Gjennomsnittstallene for jordbruket i STN-områdene viser altså i all hovedsak en negativ utvikling, men med til dels store regionale forskjeller. En sammenligning for tidsrommet 1995–2013 viser at områdene som avviker mest fra gjennomsnittstallet for nedgang i antall gårdsbruk (det vil si en nedgang på 56 prosent), er Øst-Finnmark STN-område med en nedgang på «bare» 35 prosent, nordre Nordland der nedgangen i antall gårdsbruk var på 42 prosent, og Vest-Finnmark STN-områder med en nedgang på hele 65 prosent, det vil si den største nedgangen i STN-områdene.

6.6 Videreutvikling av jordbruksstatistikk for STN-områdene

Jordbruksstatistikken for STN-områdene har nå langt flere kategorier enn da kapitlet om utviklingen innen primærnæringene i disse områdene ble skrevet i 2009 (*Samiske tall forteller* 2). I en eventuell videreutvikling av denne statistikken foreslår jeg at man vurderer kategorier som viser matproduksjon, kombinasjonsdrift, tilleggsnæringer og inntekt fra ordinært lønnet arbeid, samt tap av husdyr på grunn av rovdyr.

6.6.1 Matproduksjon

Jordbrukets betydning for STN-områdene vil kunne synliggjøres blant annet gjennom tall for matproduksjon. Jordbruksplanen for Porsanger (2017) kan være et eksempel på en slik synliggjøring. Der vises det til analyser av verdiskaping og sysselsetting i jordbruket fra Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) med tall for 2014–15. Det ble produsert over 1 million liter melk i Porsanger kommune pr. år, over 30 tonn sauekjøtt og mer enn 60 tonn storfekjøtt pr år. Årlig ullproduksjon var på 6300 kg. Kommunen har også landbruksforetak som driver potetproduksjon og produksjon av bær, urter og grønnsaker. Mye av dette selges lokalt. I tillegg produserer flere foretak fôr for salg. Produksjonsinntektene fra jordbruksbedriftene i Porsanger ble beregnet til over 21 millioner kroner. Slike tall synliggjør jordbruket som en verdiskapende næring basert på lokale ressurser.

6.6.2 Kombinasjonsdrift og andre inntektskilder

Tradisjonelt har jordbruk i kombinasjon med fiske og høsting av utmarka vært den vanligste driftsmåten i samiske bosetningsområder. I løpet av etterkrigstida skjedde en spesialisering; man satset enten på jordbruk eller på fiske som hovednæring. Dessuten ble ordinært lønnsarbeid en viktig kombinasjonsfaktor innen jordbruket og de andre primærnæringene. For å forstå jordbrukets økonomi på gårdsnivå trenger man tall for hvordan inntekter fra lønnsarbeid inngår i gårdens og husholdets totale økonomi (for eksempel ved at én ektefelle arbeider på gården og den andre med ordinært lønnsarbeid). Reindriftsforvaltningens statistikk kan brukes som eksempel. Den gjenspeiler at inntekter fra andre sektorer og fra annen næringsvirksomhet har stor betydning for økonomien i reindriftnæringen, og at det i særlig grad er kvinner som bidrar med disse inntektene. Det er også behov for tall for ulønnet arbeidsinnsats fra ektefelle, barn og annen familie.

En stor andel av bøndene har tilleggsnæringer. SSB har en tabell for «driftseiningar med tilleggsnæring i 2012–2013» (tabell 10276 fra landbruksundersøkinga). Den viser at 55 prosent av driftsenheter på landsbasis har tilleggsnæringer. Tilsvarende tall for de tre nordligste fylkene

er 45 prosent i Nordland, 48 prosent i Troms og 35 prosent i Finnmark. Tilleggsnæringer som inngår i statistikken, er som tabell 6.21 viser, leiekjøring, utleie av jakt- og fiskerett, bearbeiding av eget skogvirke, camping, hytteutleie, gårdsturisme og utleie av driftsbygninger eller våningshus. Vi ser at for Finnmark er det kun tall for den ene kategorien: leiekjøring. Det kan skyldes at tabellen er under utvikling, og/eller at kategorier for tilleggsnæringer som kanskje er relativt vanlige i Finnmark, ikke er med (for eksempel fjordfiske, bærplukking og duodji).

Tabell 6.21 Jordbruksbedrifter med tilleggsnæringer, 2012–2013

Fylke	Leiekjøring	Utleie av jakt- og fiskerett	Bearbeiding av eget skogvirke	Camping, hytteutleie, gårdsturisme	Utleie av driftsbygninger eller våningshus
Nordland	500	300	200	100	200
Troms	300	100	100	100	100
Finnmark	100	0	0	0	0

Kilde: Tabell: 10276: Jordbruksbedrifter med tilleggsnæringer (F), i jordbruksundersøkelsen

I en eventuell videreutvikling av jordbruksstatistikken for STN-områdene kan det være hensiktsmessig å vurdere hvordan man kan få fram antall gårdsbruk i kombinasjon med ordinært lønnsarbeid, og også med tilleggsnæringer knyttet til gården. Det sistnevnte synes å ha blitt mer vanlig i løpet av de seinere år. I Lyngen har for eksempel ca. en fjerdedel av bøndene utviklet tilbud innenfor grønn omsorg, turisme, gårdsprodukter, entreprenørvirksomhet etc., ifølge plan for et utviklingsprosjekt for jordbruket i Lyngen. I Porsanger har en del gårder tilleggsnæringer som for eksempel «Inn på tunet», vedproduksjon, fjordfiske og videreføring, og man ønsker ifølge tidligere nevnte jordbruksplan å stimulere til tilleggsnæringer, som blant annet gårdsturisme, planteproduksjon, nisjeprodukter, gårdsutsalg og besøksgårder.

6.6.3 Tap av husdyr pga. Rovdyr

I Sametingets jordbruksmelding (2007) påpekes at rovdyr som skadedyr utgjør et betydelig problem for landbruket i de samiske områdene. Rapporten *Samiske tall forteller 4* har et kapittel om rovdyr tap (Fossbakk 2011). I kapitlet påpeker Fossbakk at det pr. dags dato ikke er tilgjengelige tabeller for sauetap, mens det for rein foreligger gode tabeller som i dag kan fås på forespørsel. Han tok derfor utgangspunkt i statistikk om sau utarbeidet av fylkesmennene i Finnmark, Troms og Nordland samt statistikk for rein basert på tall fra Rovbase 3.0. (rovbase.no). Dette materialet viser at det for 2008 kan dokumenteres tap i underkant av hundre sau til rovdyr, mens den skjønsmessige erstatningen var satt til i overkant av 800 dyr. Fossbakk konkluderer med at bønder og reineieres tap er langt større enn hva de får økonomisk kompensasjon for fra staten. Det store tapet av både rein og sau på beite oppfattes for mange som så problematisk at de vurderer å legge ned brukene sine.

En annen problemstilling vedrørende rovdyr tap dreier seg om muligheter for bruk av utmarka. Rovdyrproblematikken begrenser i dag utnyttelsen av utmarka for jordbruket, ifølge Sametingets jordbruksmelding. Utmarksbeite er problematisk så lenge tapet av dyr er så vidt stort.

6.7 Avsluttende kommentarer

Jordbruk, som øvrige primærnæringer, tillegges stor vekt i samepolitisk sammenheng. I Sametingets jordbruksmelding 2007 slås det fast at produksjonen innenfor jordbruk, fiske, reindrift, utmark, duodji og kombinasjoner av disse tradisjonelt har dannet grunnlaget for bo- og sysselsettingen i samiske samfunn, og at det derfor er en klar sammenheng mellom samisk bygdebosetting og primærnæringenes stilling som sysselsettingsfaktor. I meldingen viser man til Sametingsrådets politiske program for perioden 2006–2009, der det framgår at Sametingets hovedmål for jordbruket er å opprettholde sysselsettingen og bruksstrukturene man har i dag. Man viser til at utviklingen for denne næringen i de samiske bosettingsområdene er dramatisk, og at rammevilkårene for jordbruket i samiske strøk har endret seg betraktelig de siste årene. Det hevdes at samisk jordbruk i løpet av de siste 30–40 år er blitt standardisert etter norsk landbrukspolitik, og at dette har fratatt det samiske folk en viktig kulturarv. Videre sies det om målsettinger at det i framtida er et mål å ta tilbake en del av kulturen i utøvelse av jordbruket, og at mangfoldet som tidligere har kjennetegnet samisk jordbruk, må spille en viktig rolle.

Jordbruksstatistikken for samiske bosetningsområder viser en tydelig negativ utvikling innen jordbruket i de fleste av STN-områdene, med blant annet stor nedgang i antall gårdsbruk. Om man skal vurdere konsekvensene av en slik utvikling, må man i tillegg til konsekvenser for selve næringen også ta høyde for jordbrukets betydning for lokal matproduksjon, andre næringer (blant annet handel og servicenæringer), skatteinntekter, bosetningsgrunnlag og folketall, aktivitet og trivsel i lokalsamfunn, skjøtsel av kulturlandskap og også for språk og lokal/tradisjonell kunnskap.

Som nevnt er nedgangen i antall gårdsbruk i perioden 1989–2013 større i STN-områdene enn i Nord-Norge i alt og hele landet i alt. Årsakene til slike forskjeller er trolig mange og sammensatte. Det samme gjelder forskjeller mellom STN-områder i ulike regioner. Det kan dreie seg om faktorer som jordbrukets struktur og driftsmåter (for eksempel størrelse på gårder og mer eller mindre kombinasjonsdrift), naturgitte forhold, demografiske faktorer (særlig alders- og kjønns sammensetning), arbeidsmarked (muligheter for lønnet arbeid for ektefelle og eventuelt også for bønder med jordbruk i liten målestokk), muligheter for tilleggsnæringer, tilgang på dyrka arealer, utdanningstilbud og sist, men ikke minst: grad av rekruttering. Dessuten kan nasjonal jordbrukspolitik, og særlig de økonomiske rammene som sentrale myndigheter setter, påvirke ulikt i forskjellige jordbruksdistrikter, avhengig av blant annet driftsform og produksjon. Også jordbrukspolitik og tiltak på kommune- og fylkesnivå kan spille inn.

Jordbruksstatistikken illustrerer at man står overfor mange store utfordringer innen jordbruket i samiske bosetningsområder, og dermed også innen jordbrukspolitikken på ulike nivå og i Sametinget. Eksempler på optimisme og vilje til satsing på jordbruket må imidlertid også nevnes. I Porsanger har for eksempel den tidligere nevnte landbruksplanen «landbruk en fremtidsnæring» som visjon. I planen nevnes prosjektet *Jordbruk og vekst i Ávjovárri*, som var et treårig og samarbeidsprosjekt mellom Kautokeino, Karasjok og Porsanger som skal bidra til en positiv utvikling og skape innovasjon, vekst og bedre lønnsomhet innen jordbruket. Hovedmålet er å snu en negativ trend innen husdyr- og planteproduksjon. Porsanger kommune som vertskommune har søkt om videreføring av prosjektet under navnet SápmAgri, med flere deltakende kommuner.

I Lyngen har en ressursgruppe utarbeidet en plan for et utviklingsprosjekt med utgangspunkt i en forståelse av at «et robust og mangfoldig landbruk skaper robuste lokalsamfunn».

Hovedmålet er «utvikling av et innovativt og bærekraftig landbruk i Lyngen». Prosjektet er initiert med utgangspunkt i den negative trenden med redusert sysselsetting for landbruket og økende fraflytting fra Lyngen, og man mener at landbruket kan representere en motvekt til avfolkning og sentralisering.

De nevnte prosjektene illustrerer vilje til satsing basert på jordbrukets ressurser og kompetanse, og på analyser av utfordringer og muligheter med utgangspunkt i lokale forhold. Slike analyser er viktige for å forstå utviklingen innen enkelte kommuner og/eller regioner, i tillegg til det jordbruksstatistikken for de samiske bosetningsområdene forteller på et mer generelt nivå. Videre er det behov for kunnskap om hvordan ulike rammebetingelser virker inn på utviklingen i jordbruket i de forskjellige kommunene og regionene, og herunder også kunnskap om grunnlaget for individuelle valg som avgjør om det fortsatt vil bli stadig færre bønder i de samiske bosetningsområdene, eller om utviklinga kan snus.

Referanser

Andersen, Svanhild (2009). Primærnæringene reindrift, jordbruk og fiske. I *Samiske tall forteller 2. Kommentert samisk statistikk 2009*. Sámi allaskuvla.

Fossbakk, Ole-Bjørn (2011). Samiske tall forteller: Kommentarer til utvalgt statistikk innen rovdyrforvaltning nasjonalt og for ressursforvaltning på Finnmarkseiendommen. I *Samiske tall forteller 4. Kommentert samisk statistikk 2009*. Sámi allaskuvla.

Porsanger kommune (2017). Landbruksplan for Porsanger kommune 2017–2024.
<https://www.porsanger.kommune.no/getfile.php/3841576.655.avybbawvub/Landbruksplan.pdf>

Ressursgruppe for landbruket i Lyngen: *Prosjektplan: «Et robust og mangfoldig landbruk skaper robuste lokalsamfunn»*. Treårig kompetanse- og utviklingsprosjekt i regi av ressursgruppa for landbruket i Lyngen.
<http://www.lyngen.kommune.no/getfile.php/3568538.369.batqbfsssp/Prosjekt+Bygdemobilisering+2016.pdf>

Sametinget (2007). Sametingets jordbruksmelding.

Slaastad, Tove Irene (2014). *Samisk statistikk 2014 / Sámi statistihkka 2014*. Rapporter 2014/1, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå: Tabeller fra SSBs statistikkbank, tema «samer» og «jordbruk».